

Anna PETRASOVSKY*
Establishing the protection of natural resources by the state
in 19th century natural law**

1. Introduction

Protection of natural resources by the state and the liability and sanctioning system that have followed from this are considered as one of the necessary reflections given by the modern civilisation to the phenomena of the increasingly industrialised and technologized society. The increasing demand for services and market economy approach regards natural resources as natural capitals that are motivated by profit maximisation going parallel with cost minimisation. Nowadays it can be seen that all this results in a degree of exploiting natural resources that threatens the adequate quality of life not only of the future, but of the current generations. As a consequence terms and endeavours in the international scene such as sustainable development, intergenerational justice, protection of the future generations emerged which indicate that the economic development in the long term are unrealistic without guaranteeing protection, safeguard and preservation of natural environment giving living conditions of mankind. The first paragraph of article P) of the New Fundamental Law of Hungary is also based in the same concept¹ by stating that „*Natural resources, in particular arable land, forests and the reserves of water, biodiversity, in particular native plant and animal species, as well as cultural assets shall form the common heritage of the nation; it shall be the obligation of the State and everyone to protect and maintain them, and to preserve them for future generations.*” The wording of Fundamental Law suggests that primarily the state is in a position to guarantee effectively the liability and sanctioning system connected to the protection of natural resources and, moreover it requires the joint efforts of society as a whole.

The 19th century natural law can be marked as a milestone in the historical progress towards this recognition by elaborating a human-centred model based on environmental ethics emphasising the harmony between man and nature that lies upon the coherent interrelation of society, economy and environment.

---

* dr. jur., PhD, associate professor, University of Miskolc, Faculty of Law, Department of Legal History, jogpetra@uni-miskolc.hu

** *This study has been written as part of the Ministry of Justice programme aiming to raise the standard of law education.*

¹ See the United Nation General Assembly Resolution A/RES/70/1. of September 2015 on „*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*” which contains an action plan to be carried out globally for the years 2015 to 2030, setting targets for balanced et sustainable development of societies and economies and for the protection of environment. Bak Klára: Fenntarthatóság – A természetvédelem szabályai, in: http://epa.oszk.hu/02600/02687/00007/pdf/EPA02687_jogi_tanulmányok_2016_012-020.pdf (25.09.2017).

2. The 19th natural law outlining a society based on ethical liability

The theoretical issues of jurisprudence were determined by the various concepts of natural law until the first half of 19th century. Natural law following the new approach coming into recognition since the 17th century in the field of sciences also tried to utilise the results of exact sciences for philosophical thinking, and support its own positions by rational arguments. To emphasize the rational basics of jurisprudence, in the 18-19th centuries the natural law was spreading under the name of law of reason² and became a synonym for the theory of jurisprudence as a science. This name based on Immanuel Kant's critical reason concept compared to the previous, strictly based on rationalism natural law did not claim the omnipotence of reason, but rather its possible mistakes that can be corrected following a formal logic. The law of reason doctrine, due to Kant's work – who with the so called '*moral turnaround*' guided the natural law out of the trend, which derived the source of rights from man's instincts and tendencies – argued that '*the sources of rights are provided by their ethical justification*' and they can be concluded by pure reason.³ According to Kant's theory of knowledge the man who in his physical existence is determined by the law of nature is still able to control himself as a rational being, and as a consequence he is ethically responsible for his actions.⁴

This new legal philosophy trend reflecting Kant's conception has hardly taken root in Hungarian legal philosophy. The expansion of initially '*hated*' Kantian thoughts⁵ started with a change of approach ongoing in Austria, when Karl Anton Martini's⁶ concept, favoured in royal circles was officially replaced by views of Franz Zeiller and Franz Egger⁷ adapting the Kantian doctrine at the University of Vienna. It was Mihály Szibeniszt,⁸ who first adapted this new critical theory of reason within the natural law

---

² The name of Law of Reason has occurred at Adam Friedrich Glafey (1723) who was a follower of Thomasius, but "*it is mainly used since Kant, and characterises the trend of reason of science contrary to historical or theological jurisprudence*" Pauler Tivadar: *Bevezetés az észjogtanba*, Pest, Emich Gusztáv, 1852, 6. and Merio Scattola: *Scientia iuris and ius naturae: The Jurisprudence of the Holy Roman Empire in the seventeenth and eighteenth centuries* in: Damiano Canale, Paolo Grossi, Hasso Hofmann (edit): *Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*, Volume 9, History of the Philosophy of Law in the Civil Law World, 1660-1900. London, Springer, 2009, 23.

³ Balogh Zsolt: *Alapjogok – Általános rész*, in: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (edit.): *Alkotmányjog – Alapjogok*, Budapest, Pázmány Press, 2015, 13.

⁴ Bayer József: *A politikai gondolkodás története*, Budapest, Osiris, 1998, 157.

⁵ Szabadfalvi József: *A magyar jogbölcseleti gondolkodás kezdetei, Werbőczy Istvántól Somló Bódogig*, Budapest, Gondolat, 2011, 33.

⁶ See Carl Anton Martini: *Positiones de iure civitatis in usum auditorii Vindobonensis*, Vindobonae, Typis Ioann. Thom. nobilis de Trattern, 1779.

⁷ See Francisci Nobilis de Zeiller: *Jus naturae privatum, Editio Germanica tertia Latine reddita a Francisco Nobili de Egger*, Viennae, apud Car. Ferdinandum Beck, MDCCCXIX (1819).

⁸ See *Institutiones juris naturalis conscriptae per Michaelem Szibeniszt Tomus II. Jus naturae sociale complectens*, Eger, 1821.

and he gave way to such philosophers as Antal Virozsil,⁹ Imre Csatskó,¹⁰ István Bánó,¹¹ writing their theories in Latin.¹² At the end of the 19th century the theoretical summary of law of reason can be found in several works of Tivadar Pauler,¹³ who himself shared its principles but dealt with law of reason mainly in a historical way. The same approach may also be recognized in the views of Ferenc Deák and József Eötvös on state.¹⁴

3. The State as a natural guarantee space for subsistence

The new version of natural law deduced the necessity of protecting natural resources by state from its complex purpose described by itself. This complexity contains all relevant functions that ensure the physical and mental health of people living in territory of state at the highest level. Natural law interprets the state as a natural guarantee space of subsistence and takes all necessary measures, i.e., all sovereign rights, to ensure the quality of it.

According to Aristotle the natural law admits that humans are *zoon politikon* (ζῷον πολιτικόν) and motivated by instincts, they call for higher level forms of association. It is based on the recognition that such co-operations of people are able to guarantee the sustainment of human existence at a higher level of security. Primarily the state is considered as the space where this security can be provided most properly, what is more it can be created by the way nature offers it. Natural law stresses that the immediate purpose of the state is aimed at establishing security (*securitas*) that both refer to ensuring subsistence and free practice of rights. People in order to achieve effectively their common goal creating a state (*status, civitas*) establish public power (*imperium*).¹⁵

---

⁹ See Virozsil Antal: *Epitome juris naturae seu universae doctrinae juris philosophicae*, Pest, Typis Josephi Beimel, 1839.

¹⁰ See Csatskó Imre: *Bevezetés a' természeti jogba és a' tiszta általános természeti jog*, Győrött Streibig Lipóld' betűivel, 1839.

¹¹ See Bánó István: *Elementa Jurisprudentiae naturalis secundum vestigia celeberrimorum Franc. nob. de Zeiller, ac de Egger aliorumque de jurisprudentia meritissimorum virorum conscripta a Stephano Banó, Claudiopoli Typis Lycei Regii*, 1836.

¹² Latin quotations are interpreted and translated by author of this essay.

¹³ Pauler Tivadar: *Bevezetés az ésjogtanba*, Pest, Emich Gusztáv, 1852., *Az ésjogtudomány fejlődése 's jelen állapotja*, Buda, Tudománytár, 1843., *Ésjogi előtan*, Budapest, Emich Gusztáv, 1873, *Ésjogi alaptan*, Pest, Emich Gusztáv, 1864.

¹⁴ Petrasovszky Anna: Eötvös József a Szibenliszt tanítvány, in: Varga Norbert (edit.), *VI. Szegedi Jogtörténeti Napok: báró Eötvös József születésének 200 évfordulója alkalmából*, Szeged, 2014, 151.

¹⁵ „Primarius. Quia sola haec securitas jam consilium Civitatem condendi tamquam naturae, et rationi perfecte conforme, proponit.” [...] „Securitas vero tantum per Civitatem, [...] obtinetur.” „Proximus, Quamprimum enim Civitas adest, naturale immediatum consecrarium est, jura omnium secura reddi, cum omnium vires ob hunc finem uniantur, et per communem constiuit Civitatem [...]” Szibenliszt 1821, 46.

The Kantian law of reason defines the state as a community of citizens (*societas civilis*) united under common legal power.¹⁶ This common legal power, i.e., public power, also called state power (*imperium*), by virtue of which a particular person or persons acting on behalf of community define the legal means necessary to achieve the purpose of the state and that power entitles to enforce them. They involve such measures that because of their considerable power in the interest of common security allow the governing all the subjects¹⁷ (*gubernatio civitatis*).¹⁸

For the statehood the starting point is the society as a whole. As an interpretation of natural law the exerciser of state power (*imperans*) shall enforce the wish of all persons creating the state, this way representing the whole community.¹⁹ Therefore the measure and way of the exercising power are determined by the principle of purpose limitation. This, on the one hand, allows the exercise as many rights as necessary to achieve the purpose of the state.²⁰ On the other hand, it imposes the obligation on the exerciser of state power to promote the aim of the state by all means, govern in a manner appropriate to the purpose of the state and exercise the sovereign rights given.²¹

The security of subsistence as the immediate objective for establishing the state is aimed at the common good considered as happiness and welfare (*summum bonum*). Since the modern state concept that emerged by the 16-17th century the originally virtue ethical term *summum bonum* has gained an interpretation with an economic approach.

---

¹⁶ Kautz Gyula: *A politikai tudomány kézikönyve*, Budapest, Franklin-Társulat, 1876. 3. For definition of state see more: „*unio juridica plurium personarum sui juris sub eodem communi imperio securitatis causa uniant, Civitatem constituere [...]*” Szibenliszt 1821, 46. ”*State is a society united under a common public power to ensure the legal position and promote intellectual and material improvement*” Pauler Tivadar: *Jog- és államtudományok encyklopédiája*, Pest, Athenaeum, 1871, 11.

¹⁷The term „*subditus*”, i.e., subject of the state, refers to the subordinate relationship between citizens and administration of state. Natural law outlining the legal institutions of private law uses expression “*persona*”.

¹⁸ „*Civitatis essentielle Imperium civile [...] est jus media ad finem Civitatis jure valido determinandi, et exequendi [...], b. e. actiones omnium subditorum ad communem securitatem pro arbitrio dirigendi, et cum haec directio in suo exercitio etiam Civitatis gubernatio vocetur.*” Szibenliszt 1821, 66; see more: Zeiller, Franz Edlen von – Egger, von Franz: *Das natürliche öffentliche Recht, nach den Lehrsätzen des seligen Freyherrn C. A. von Martini vom Staatsrechte, mit beständiger Rücksicht auf das natürliche Privat-Recht des k. k. Hofrathes Franz Edlen von Zeiller/von Franz Egger, Band 2.*, Wien, Triest, 1810, 49.

¹⁹ „*Inde patet:1) Subjectum imperii civilis voluntatis omnium membrorum, in Civitate unitorum, organum, et interpretem esse, totamque Civitatem repaesentare.*” Szibenliszt 1821, 66.

²⁰ „*2) Eum tot juribus gaudere, quot necessaria sunt ad finem Civitatis assequendum*” Szibenliszt 1821, 66.

²¹ „*ideo dicere possumus officium Imperantis esse: quantum possibile, fini conformiter Civitatem gubernare. [...]* quoad possibile fini conforme exercitum majestaticorum esse supremum Imperantium civilium officium” Szibenliszt 1821, 210. See more: Martini 1779, 84; and Zeiller-Egger 1810, 291.

By the law of reason school the system of eudaemonism²² was regarded as a basis for discussion which was elaborated in Germany from the national economic trends, the key principle of which referred to ‘promoting public wellbeing’.²³ The theory of eudaemonia – unlike profit-oriented utilitarianism – maintains that the economic activity should be principally aimed at commonwealth, which means human fulfilment, at both individual and collective levels. According to Christian Wolff’s philosophy dating back to Aristotle, Saint Thomas Aquinas, and stemming from the English and French theories of contract then adopting the state theory of enlightenment to the absolutism, the aim of the state is to ensure the common happiness and welfare.²⁴ This aim embodied in the commonwealth shall be served also by the state so as to ensure the fulfilment of individual needs by regulating the living conditions as far as possible.²⁵

4. Dual tool system of the implementation of commonwealth (*summum bonum*)

Ensuring the most favourable living conditions impose additional obligations on the State which can be described along two lines. It is stipulated as general obligation for the leadership of State (*imperans*) to make every effort 1) to preserve the State, 2) to increase its values and valuables. In order to achieve this, relevant measures should be chosen that are suitable for the implementation of this goal and the obstacles counteracting it shall be removed. It must seek to make use of both its capacity and intellectual authority in accordance with the will of its citizens, continuously increase

---

²² Expression “*eudaemonia*” used by ancient philosophy for description of happiness, and with the concept of *summum bonum* meaning „the highest good” was the one of the key elements of the Christian virtue ethics. Since the 18th century it was an ethical conception according to which the aim of moral action shall be considered as happiness. Viczián János, Diós István (edit): *Magyar Katolikus Lexikon*, in: <http://lexikon.katolikus.hu/E/eudaimonizmus.html> (26.10.2017).

²³ Kautz Gusztáv: *Az államigazgatás és igazgatási jog alapfonalai folytonos tekintettel Angol-, Francia- és Németország törvényhozása- és birodalmára, Stein Lőrincz bécsi egyetemi tanár után s hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal*, Pest, Ráth Mór, 1871, 157; Eckhart Ferenc: *A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1870-1815*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1958, 190-197.

²⁴ „*Imperantis officium est, imprimis virtutes tam intellectus, quam voluntatis subditorum suorum excolere, potentiam, gloriamque suae Civitatis in dies propagare, tum pericula interitus, ac perfectionis impedimenta amoliri.*” Szibenliszt 1821, 211. See more Zeiller-Egger 1810, 291.

²⁴ Csizmadia Andor: *Az abszolútizmus magyarországi jogtörténetéről*, in: Kovács Kálmán (edit.): *A magyar politikai és jogi gondolkodástörténetből, XVIII-XIX. század, Jogtörténeti értekezések, 12. szám*, Budapest, ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszék kiadványai, 1982, 23-24.

²⁵ Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jobboldal Magyarországon*, Budapest, Akadémiai, 1980, 34. See more Pruzsinszky Sándor: *Természetjog és politika a XVIII. századi Magyarországon Batthyány Alajostól Martinovicsig*, Budapest, Napvilág, 2001. 11., Timothy J. Hochstrasser: *Natural law theories in early Enlightenment*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 175-176.

the assets and reputation of state, eliminate the dangers threatening the state and last, but not least remove the barriers to fulfilment of citizens.²⁶

In order to fulfil this duty set out in general terms natural law grants two authorities for the exerciser of stat power. 1) By the virtue of the police power of the state (*ius polittiae*) the governance of state is obliged to maintain the safety of public order in the interest of having prosperous agriculture, trade and industry as profitable sector. For the sake of the common good it does not give a platform to the arbitrary enforcement of private interests, the dominant economic position, and withdraw the licence from the ones who taking unfair advantage, etc.²⁷ 2) By the virtue of the state assets management (*ius circa bona civitatis*) governance of state should ensure that the common goods in accordance with its intended use will be allocated for the purpose of the state. It should guarantee that the extent of private assets will not exceed the threshold hindering the achievement of the goal of the state. Public burden shall be properly imposed on its citizens lest their financial and wealth resources be exhausted.²⁸ In accordance with the principle of equitable distribution of tax burden the taxes and contributions shall be defined in proportion with the quality and quantity of the financial abilities of subjects. I.e., in alignment with capacity of national economy and possibility of state and society it shall create an economic and legal environment which is able to ensure the best condition for its citizen's prosperity.

5. The Police Power of the State (*ius polittiae*)

The creating the well-being of citizens presupposes the ensuring the set of instruments by which the goal can be achieved. It requires the state to create a social atmosphere which is based on harmonious relationship between social and natural resources and thus it is capable of getting the best out of its citizens, i.e., the resources of nation. In the field of developing capacity and potential of population the natural law imposes responsibilities on the state within the police power (*ius polittiae*). Accordingly, the *ius polittiae* is aimed at defining and using instruments by which citizens are able to protect and increase their assets and which can grant them appropriate way of life.²⁹ At the same time it also serves the security of state and removing the counteracting obstacles.³⁰ Thus this authority affects those things, assets and circumstances on which the way of life and physical-psychological well-being of citizens depend.

---

²⁶ „Imperantis officium est, imprimis virtutes tam intellectus, quam voluntatis subditorum suorum excolere, potentiam, gloriamque suae Civitatis in dies propagare, tum pericula interitus, ac perfectionis impedimenta amoliri.” Szibeniszt 1821, 211. See more Zeiller-Egger 1810, 291.

²⁷ „Circa jus polittiae obligatur sanam instituire polittiam, ut nimirum agricultura, commercia, opificia, et artes lucrativae promoveantur in Civitate” Szibeniszt 1821, 214. See more Martini 1779, 86; and Zeiller-Egger 1810, 293-294.

²⁸ „Circa jus in bona Civitatis tenetur Imperans bona Civitatis publica juxta naturam eorundem ad finem Civitatis applicare” Szibeniszt 1821, 218.

²⁹ Martini 1779, 36; Szibeniszt 1821, 158.

³⁰ „Haec notio convenit cum recentiorum notione, qui Polittiam definiunt, esse complexum remediorum, quibus securitas [...] promovetur.” Szibeniszt 1821,158-159. See more Zeiller-Egger 1810, 206-214; and Virozsil 1939, 323, 329-335.

The law of reason version of natural law in the spirit of eudaemonism borrows the approach from the Aristotelian and Aquinas virtue ethics that interprets the distribution of wealth in a specific target-instrument system. The hierarchy of wealth/goodness taken by Aquinas in the *Summa Theologiae* uses the category of the honest, the useful, the pleasant good³¹ to which the natural law applies *res necessariae, res utiles, res iucundariae*. Accordingly, the *ius politiae* refers to securing power concerning the basic needs for living (*ius politiae respectu rerum necessariorum*), the ensuring the useful goods (*ius politiae respectu rerum utilium*), and last, but not least to the spending a pleasant pastime (*ius politiae respectu rerum iucundarium*). Certain state potentials are designed to promote the abovementioned tasks, others to remove obstacles of those.³²

The 18-19th century law of reason does not identify the notion of *ius politiae* with the concept according to which the sole responsibility of policing is to eliminate risks threatening the peace and security in the strict sense and as a consequence later it was referred to as police science.³³ In fact, the state has only indirect means (*remota media*) for this, so *ius politiae* involves procuring the general welfare in all spheres of life as well as the security of supply, i. e. the safety of socio-economic environment.³⁴ In the field of ensuring the basic needs for living (*ius de vitae necessariis prospiciendi*) the state has a duty to organize and deliver secure food supply, to guarantee decent living conditions and protection thereof, that is to say to prevent all events which may endanger them. This includes organizing and providing adequate health care (*ius sanitatem curandi*) such as measures that are aimed at optimal patient care, the provision of medicines and health services and medical care, epidemiological measures, such as destruction of harmful food, etc., the public price control applied in order to make the value of basic goods and services available and affordable (*ius rerum pretia levia reddendi*); Also included are measures which seek to safeguard the consumers not to be misled and deceived (*ius defraudationibus occurendi*), and the regulation of weights and measure as well as currencies (*ius definiendi pondera et mensuras atque monetam suo nomine cudendi*). With regard to the latter precautions in order to ensure the citizens not being damaged in their monetary transactions.³⁵

In the area of measures to ensure the useful goods, it is important to develop the agriculture (*ius agriculturam promovendi*), provide the use of supports (*praemia*) for encouraging the improvement of agriculture, and emphasize that it is desirable to apply fines on factors counteracting it.

---

³¹ Aquinói Szt. Tamás: *A Summa Theologiae kérdései a jogról*, Budapest, Szent István Társulat, 2011, 29., See more Baritz Sarolta Laura: *Új bort új tömlőkbe? Önerdek, piac és profit az utilitarizmus és érénytika tükrében*, in: <http://docplayer.hu/37345269-Baritz-sarolta-laura-uj-bort-uj-tomlokbe-onerdek-piac-es-profit-az.html> (27.10.2017).

³² „Ex notione juris Politiae colligitur, tria in eodem jura fundamentalia contineri: 1) Jus Politiae respectu rerum necessariorum, 2) respectu utilium, 3) respectu iucundarium, seu voluptarium, et singulorum horum circa media ordinanda, et impedimenta removenda sui peculiaris finis versatur.” Szibenliszt 1821, 158-159.

³³ Kautz 1871, 107. and Giuseppe Campesi: *A Genealogy of Public Security: The Theory and History of Modern Police Powers*, Abingdon, Routledge, 2016, 101.

³⁴ Korbuly Imre: *Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere*, Eggenberger-féle Könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár), Budapest, 1884, 320.

³⁵ Szibenliszt 1821, 159-160; Zeiller-Egger 1810, 208-210.

In relation the support of industrial production (*ius opificia perficiendi*) the state has to take into consideration the need to produce a broader range of products. It is advised that, from among a varied range of craft and industrial products the state supports ones that are specific to their region (*ius curandi ut opificia naturae territorii accomodata exigantur*). In support of commerce (*ius commercia promovendi*) the *ius politiae* affects equally domestic and foreign trade. It is necessary in particular to designate the market days (*nundinae*) and the fixed market locations (*emporia*) including the permanent sites of import-export commercial activity (*loca perpetua mercium importationi, et exportationi destinata*). Further, natural law stresses the important role of the state in carrying out market surveillance lest bona fide citizens suffer disadvantage in their market transactions (*ne negotiatorum fraudibus locus fiat*), and so as to prevent fraud (*ius perimendi artes vanas*). Measures under the *ius politiae* ensuring that the public spends its time in pleasurable ways aims at the general welfare of citizens (*ius civium iucunditati*). These measures aim to guarantee citizens' moral character, social relationships, intellectual life and recreation and leisure at a high level. To this end, it co-ordinates appropriate support based on both public and private initiative, provided that it serves suitable entertainment, cultural learning, physical exercise, and leisure opportunities.³⁶ The tasks relating to this cover the three areas of responsibility: that is, the pursuit of knowledge (*cura scientiarum*), the improvement of morals (*cura morum*) and healthy demographics, i.e., the achievement of population growth (*magna populatio*). The aim of the state in regard to population policy and carrying out the administrative agenda related to population is to promote population increase. This includes measures that foster the increase in the number of children and their education and the removal of obstacles to this.

In virtue of *ius politiae*, the state, by ensuring security, provides an environment in which citizens have the right to optimum physical and psychological health. This means ensuring socio-economic conditions which, inter alia, ensure access to resources; their fair distribution; mitigation of poverty; bridging the gap between certain social groups; the organization of health care; reducing crime, and the transmission of cultural and civilized values to the next generation.

6. The state assets management (*ius circa bona civitatis*)

Besides raising the intellectual, cultural and economic standard of living to the highest level, it is important to improve the quality of management of natural resources – which are finite goods – so that they are sustained for future generations. Natural resources constitute a part of national wealth, so their conservation and preservation is in the interest of the community as a whole – that is, it is in everyone's interest. Natural law has to do with defining these values to be protected and the principles of responsible management by those concerned with them. It is the latter's responsibility to make an inventory of the state's assets (*ius circa bona civitatis*) and to ensure their effective management by the state.

---

³⁶ Szibenziszt 1821, 161; Zeiller-Egger 1810, 211-214.

The goods are defined on the basis of categories borrowed from virtue ethics and by natural law as described in the *ius politiae*; they are those honest, useful, and pleasing goods that appear in the case of *ius circa bona civitatis* from an economic point of view. Natural law regards them as the source of goods and services produced in the economy. The key to their characterization is the extent to which they are covered by state power, and by what principles, and to what extent, they are at the state's disposal. According to eudaemonism, the natural law claims that economic goods shall be directed to the public good. Thus, under the notion *bona in civitate* it should be understood as goods suitable for realizing the purposes of the state. Therefore, natural law interprets natural resources as assets forming part of *bona civitatis*, and as being at the disposal of the state authorities. It takes into account its nature and the principles relating to the way in which the state exercises its power in the management of these assets.

Natural law interprets the assets on state territory (*bona in civitate*) in the broadest sense as *things*, thereby excluding persons from its scope. The property law centred approach distinguishes between goods in someone's ownership (*bona propria*), and free-standing goods, temporarily belonging to no-one (*bona iacentia*), also called ownerless goods (*bona adespota*). The distinction between public (*bona publica*) and private goods (*bona privata*) has a substantial impact on the exercise of *ius circa bona civitatis*.

The further differentiation is also important for the exercise of state power. So, among public goods it distinguishes on the one hand, goods that, whilst they belong to the community, they are still used by individuals, such as rivers, river banks, mountains, certain roads, etc. On the other hand, there are goods that are not used by individuals, but that belong to all citizens and are also known as the patrimonial wealth of the state (*patrimonium civitatis*), such as public buildings, public spaces, highways etc. This latter group of goods is allocated to the category that is generally referred to as treasury wealth (*bona Camerae*); it is known in monarchical states as crown wealth (*bona coronalia*), and in republics as national wealth (*bona nationalia*).³⁷

The state is not indifferent to the sphere of private property, to which assets of single individuals and small companies belong. Such single individuals include the ruler in a monarchy where he or she owns certain goods not on the basis of power. Among goods belonging to legal persons – i.e. moral persons as they are referred to in natural law – are self-governing bodies, such as universities, cities, and villages.³⁸ Natural law calls the sum total of public and private goods: national wealth (*nationale dominium*).

---

³⁷ „Haec etiam bona Camerae, in monarchicis Civitatibus bona coronalia, in rebuspublicis bona nationalia appellantur” Szibenliszt 1821, 177. See more Martini 1779, 57; Zeiller-Egger 1810, 215-216; and Virozsil 1839, 366.

³⁸ „Privata bona vel sunt singularium, vel societatum minorum, prout ad personas physicas, quo etiam bona Imperantis, non jure imperii obtenta, accenseri debent, vel morales pertinet [...]” Szibenliszt 1821, 177. See more Martini 1779, 57; and Zeiller-Egger 1810, 215-216.

This name is used owing to the fact that the owner of the territory and wealth of the state is genuinely considered to be the people in the nation as a whole.³⁹ With respect to this wealth, ownership rights are exercised by the ruler of the state (*rector civitatis*) both because the legitimate authority is vested in him and because he is the state's function to ensure the common welfare of the nation as a whole.⁴⁰ However, the 19th century natural law rebuts the presumption of Hobbes that the *rector civitatis*, i.e., the ruler would be the beneficial owner of *bona civitatis* and the subjects would possess them by *precarium*.⁴¹ According to the counter-arguments in the state of nature, as everyone had the right to everything, one cannot be said to have anything definitively. The Law of Reason School therefore recognises the title of ownership solely based on authorization in law, even if the legal approval took place through the ruler.⁴²

6.1. Exercise of state authority over its national wealth

The extent of state authority over its national wealth is determined by the purview of the state over all goods that can promote or even hinder the aim of the state. Therefore, in virtue of its territorial sovereignty (*ius territorii*), it has regard equally to public and private goods. From the *ius circa bona civitatis* an additional power is derived, i. e., the financial power of the state (*ius financialem*), also known to natural law as financial authority (*potestas financialis*), involving the right to decide the disposition of assets accumulated in the state.⁴³ The state, having the right to own property, is generally entitled to manage its assets, on the one hand, and on the other, to manage property belonging to no one. Having the right to its own property (*ius domini*), property of which it enjoys exclusive possession, it may also obtain benefit from the revenue from these assets. In this case the management of the assets shall be exercised in the name of the citizens, to whom the assets actually belong, and who are represented by the exercises of the public power (*imperans, rector civitatis*).⁴⁴

---

³⁹ „Complexus omnium bonorum in Civitate publicorum et privatorum constituit nationale dominium sensu lato” Szibenliszt 1821, 178. See more Martini 1779, 57; and Zeiller-Egger 1810, 216.

⁴⁰ „Interim Rector Civitatis tum, quia in omnia exercet imperium, tum quia totam nationem, ut talem, h. e. ut conjunctionem ad finem securitatis, jure repraesentat, etiam dominus territorii appellatur”. Szibenliszt 1821, 178. See more: Zeiller-Egger 1810, 216.

⁴¹ Hobbes, Thomas: *Leviatan*, Budapest, Kossuth, 1999, 270 and 333.

⁴² „Nam fundamentum Hobbesii, ex quo id asseruit, falsum est, falsum quippe est, in statu naturali fuisse jus omnium ad omnia, proinde neminem dominium habuisse ad aliquid, sed id solum per Imperantem legum auctoritate assignatum fuisse.” Szibenliszt 1821, 178. See more Martini 1779, 60; Zeiller-Egger 1810, 228-229; and Virozsil 1839, 371.

⁴³ „Jus Imperantis in bona Civitatis est essentielle majestaticum [...] Hic jus majestaticum in bona Civitatis est jus iisdem finem Civitatis promovendi. Ex jure circa bona Civitatis fluit jus financialem (potestas financialis), seu jus sumptum necessariarum ad consequendum finem Civitatis ex bonis Civitatis colligendi.” Szibenliszt 1821, 178-179., See more Zeiller-Egger 1810, 216-217; and Martini 1779, 60.

⁴⁴ „Vi juris circa bona propria publica Imperanti competit jus domini, i. e. jus exclusivum possidendi, emolumentum percipiendi, et disponendi sensu stricto (§ 85. J. E.), sed tantum nomine populi, cujus haec bona sunt, et cujus ille repraesentans est, habitoque semper respectu ad peculiarem naturam horum bonorum, et ad

It is in the nature of public goods that the body which exercises state power shall possess it exclusively as its own so as to be able to protect citizens from all kinds of harm. From these assets it may benefit only to the necessary extent for its own purposes. The primary aim of public goods is to provide and preserve the security of the state. A further aim is the public benefit and only when this is taken account of can the exerciser of state power allocate resources for its own purposes to the extent necessary. The remainder of resources shall be made available to the public, bearing in mind the need for equal access.⁴⁵ The use of some public goods denied to citizens in certain cases is in the patrimonial nature of state asset-management and relates to the territorial authority (*ius territorii*) of the state. In this case also the aim of the state is a decisive fact, as it derives from the need for the body exercising state power to be allowed to allocate a certain part of public goods for its own purpose in a manner compatible with the aim of the state. Moreover, after careful overall deliberation, so not arbitrarily, it is able to dispose of them such public goods by other means, for example it may sell them.⁴⁶ In this respect, the state is granted the above financial power, i.e., it will be able to allocate certain amounts to public expenditure from revenue in normal cases, and from part of the capital in public goods in special cases.⁴⁷

As regards the ownerless assets (*bona iacentia*) on state territory the body exercising public power as the representative of the nation has the exclusive right to take possession of them; this right can be exercised, on the one hand, in favour of the community, or, on the other hand, of individuals. As a result of exercising this right of possession on behalf of the community the assets shall include goods held in common as well as assets held by private individuals.⁴⁸

6.2. Financial law and power on regal revenues (*ius financiae et potestas financiae regaliae*)

As regards the ownerless assets (*bona iacentia*) on state territory the state has the financial power in a special manner which is embodied in the rights over regal incomes, i.e., in the financial management by the state over state benefits.

---

finem Civitatis, unde omnia jura majestatica mensuram suam accipiunt." Szibeniszt 1821, 180. See more Zeiller-Egger 1810, 216-217., and Martini 1779, 60.

⁴⁵ „*Sic ex natura bonorum publicorum in specie intelligitur, quod Imperans populum in exclusiva possessione, et proprietate eorumdem adversus quemlibet tueri, et cuilibet civi usum eorumdem ad suos privatos fines necessarium, cum aequali reliquorum jure conciliabilem, admittere, debeat.*" Szibeniszt 1821, 178-179. See more Martini 1779, 58; and Zeiller-Egger 1810, 218-219.

⁴⁶ „*Sine ex fine Civitatis intelligitur Imperantis esse: 1) ut haec publica bona, in quantum cum fine Civitatis conciliari potest, in sua naturali destinatione conserventur, et eo convertantur: 2) ut, si finis Civitatis exigat, proinde pro ratione necessitatis, non autem pro arbitrio, aliam dispositionem super iisdem faciat, e. g. vendat.*" Szibeniszt 1821, 178-179. See more: Zeiller-Egger 1810, 218-219.

⁴⁷ „*Speciatim circa haec bona, si naturae eorumdem non adversetur, Imperanti competit potestas financiae, h. e. jus in ordinariis casibus emolumenta, in extraordinariis vero ipsam substantiam eorumdem in sumptus publicos convertendi.*" Szibeniszt 1821, 180.

⁴⁸ Szibeniszt 1821, 180-180. See more Zeiller-Egger 1810, 218-219.

In relation to assets whose nature is such that anyone has the right to use and derive profit from them, these shall be open to any individuals; but the profits from them shall be used for the proper functioning of the state.⁴⁹

The variety of items having this exclusive right of use provides different financial revenues under the following heads: hunting rights (*ius venationis*), forestry rights (*ius forestale*), mining rights (*ius montanum*), right to treasure trove (*ius in thesauros*) and right to operate a postal service (*ius postarum*). The state enjoys these rights whenever a private asset is declared to be a state lease.⁵⁰ The general administration (*politica*) can require that the royal revenue, which otherwise falls within the competence of the state for financial purposes, be transferred to management by individuals. In this case, individuals are allowed to enjoy only partial benefits of assets; the share of the resulting benefits can be fixed either in cash or in kind⁵¹ – where royal revenue is concerned the principle of concession applies.

6.3. Principles of managing income derived from public assets

Income derived from public assets originally belonging to all citizens can be realized in two ways: any citizens may immediately obtain their share, however, a decision may be taken according to which the government collects the revenue in order to share it among the citizens. In the latter case it is granted to the government to allocate the income from public assets to public costs.⁵² Natural law, starting from the theory of the social contract, maintains that the purpose of state assets can often be determined in founding treaties (*pacta fundamentalia*). So long as there are no contrary provisions in these treaties, the purpose of the management of public assets shall be regulated by law.⁵³

The purpose of public assets, of their nature, can vary as described by natural law in the following way.⁵⁴ In regard to the finances of the head of state, the purpose of public goods is defined as providing the ruler's lifestyle and reputation. (*ut vitae et dignitati conservandae Imperantis*).

---

⁴⁹ „Haec potestas semet praecipue exserit, ut finciale-Regalium jus, i. e. jus ex objectis, quibus spectata solum natura eorumdem jus utendi, et fruendi cuilibet etiam singulari civi competisset, emolumenta exclusive percipiendi ad sumtus publicos sufficientes obtinendos” Szibeniszt 1821, 181. See more Zeiller-Egger 1810, 219; Martini 1779, 58.

⁵⁰ Szibeniszt 1821, 179-180., Zeiller-Egger 1810, 21-221., Martini 1779, 59., Virozsil 1839, 367.

⁵¹ „Verum Politica svadet, ut illa regalia, quae non ex aliis rationibus, quam financialibus prae manibus Imperantis sunt, transverantur in privantos, vel eadem in commodum privatorum tantum ad unam partem occupati objecti, in natura vel pecunia praestandam, restringantur.” Szibeniszt 1821, 182-183.

⁵² „Omnia bonorum publicorum in Civitate emolumenta originaliter ad omnia Civitatis membra pertinet, et quidem vel ita, ut quilibet civis suam ratam ex iisdem immediate accipere queat, vel ut regimen omnia emolumenta exclusive percipiat, ac inter subditos subdividat”. Szibeniszt 1821, 182-183.

⁵³ „et si eatenus per pacta fundamentalia nihil determinatum fuisset, legibus regiminis destinationem bonorum publicorum stabiliend”. Szibeniszt 1821, 182-183.

⁵⁴ The names are based on the former Roman distinction between the private and imperial treasury of the Emperor. James Macdonald: *A Free Nation Deep in Debt, The Financial Roots of Democracy*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2006, 105.

This category is specific to monarchies where it relates to immovable assets known as crown assets (*domania*)⁵⁵ income from which as special assets (*praedia*) immediately belongs to the ruler. The public goods are known as assets of state treasury (*bona aerarii*) whose function it is to be allocated to public administration, for the defence of the state.⁵⁶

Based on this classification, according to the nature of state assets, the head of state has three different rights, he has unlimited personal ownership (*ius domini illimitati*) which can be exclusively enjoyed at his or her own discretion. Its unlimited nature means that disposition of them does not fall under administrative regulation (*quia legibus regiminis non subest*); 2) the usufruct rights of the ruler's financial assets (*ius utendi et fruendi in bonis fiscalibus*) according to which income can be accounted as costs to the extent necessary; by exercising this right the ruler may keep account of his or her returns. 3) the management of state treasury (*ius aerarii administrandi*) according to which state assets are allocated to the public costs based on the ruler's decision. In exercising this right – in contradistinction to the foregoing – he may not take his own interest into account, but he must keep the public goals in mind; he must be vigilant in ensuring the integrity of state assets.⁵⁷ Natural law theorists warn that these types of assets are hardly separate, since overlapping goals might cause them to be confused.⁵⁸

6.4. Principles of the management of state over private assets (*ius tributi, ius eminens*)

The management of state assets in reference to private property shall depend on whether or not the amounts necessarily allocated to the purpose of the state are sufficient. According to natural law theorists, there is no rational explanation whereby private property would be limited by the authorities in the event of there being abundant wealth. In this case the ruler is not allowed to exercise financial management of private property. If this is not the case, the management of state assets refers to private property.⁵⁹ This right can only be enforced in a subsidiary manner, and only in those cases where some sort of emergency is created, e.g. due to a scarcity of suitable public goods, in which case the following principles are considered to be relevant in natural law: The extent of contribution to public spending shall correspond to whatever is the necessary extent of expenditure.

---

⁵⁵ „*Praedia, quorum reditus assignantur Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam, dicuntur Domania*” Christian Wolff: *Jus naturae methodo scientifica pertractatum, pars octava, sive ultima. De imperio publico seu jure civitatis, in qua omne jus publicum universale demonstratur, et verioris politicae inconcussa fundamenta ponuntur.* Francofurti & Lipsiae, aere societatis Venetae, 1766, 273.

⁵⁶ Szibeniszt 1821, 183; Zeiller-Egger 1810, 222; Martini 1779, 59.

⁵⁷ Szibeniszt 1821, 183; Zeiller-Egger 1810, 222-223; Martini 1779, 59.

⁵⁸ „*Est tamen saepe arduum haec bona ab invicem separare*” Szibeniszt 1821, 84.

⁵⁹ „*Si illud, nulla est justa ratio, ob suam privati ad partem suorum bonorum suppeditandam adstringi, et Imperans potestatem financialem exercere posset; contra si hoc, potestatem financialem jure exercet in bona privata.*” Szibeniszt 1821, 184. See more Zeiller-Egger 1810, 223-224; Martini 1779, 59-60.

Putting this principle into practice natural law points out a paradox whereby, this principle shall be reconciled with another conflicting principle according to which the state has constantly to try to increase the public revenues. With an end of necessary cost claims the obligation to contribute to public costs on account of private property should be removed. Actually, the contribution of citizens shall be adapted to their material condition and since the consumption of citizens depends on the extent of their contribution it is appropriate to impose less demand on the poor, having regard to the means of sustenance. No person on his own, or from his own position, whether native-born or legally resident, has any immunity from the financial power of the state in respect of private assets.⁶⁰ The financial power over private property has a dual nature: on the one hand it can be aimed at the income from private assets, or, on the other hand, at its capital worth. According to natural law the financial power exercised over private assets in the broad sense is considered to be the right of taxation (*ius tributū*). The part of income from private assets allocated to public costs by the state generally may be considered as a tax. Natural law theorists declare that the right of taxation extends only to a part of the income of private assets.⁶¹ The financial power in relation to the capital of private assets is an 'eminent domain' (*dominium eminens*); that is a right covering the private assets (*ius eminens*), and it extends not only, to a part of the revenue deriving from it, but the whole of it; moreover, it relates to the capital itself. This extraordinary (*eminens*) right of the state aims at achieving the goal of the state, fully and effectively.⁶² The reason for this latter right shall be only in an emergency situation, or it might be enforced to gain more benefits which can ultimately only be in the national interest (*ratio status*), i.e., the common wealth; therefore its legal basis must be sought in the public interest as ensuring the welfare of the community. Given that the head of state can use this right only for the public good, once the interest ensured by this extraordinary right has been achieved, those individuals whose assets or personal contributions were covered by this right shall be compensated (*resarcitio damni*).⁶³

⁶⁰ „Ex dato principio, et sine potestatis financialis in bona privata fluunt sequentes ejusdem justī limites: 1) mensura praestationum cum necessitate erogationum congruat; [...] 2) Cessante necessitate erogationum praestationes quoque aboleri debent; [...] 3) Praestationes sint pro ratione facultatum civium, [...] 4) Quatenus pro mensura praestationum consumptio civium eligitur, eatenus rebus ad vitam necessariis, velut pani, carni, lignis, quam minima onera, contra iis, quae soli commodati, et voluptati inserviunt, graviora imponantur, [...] In se, et natura sua nulli civi, sive sit persona physica, sive moralis competit immunitas a potestate financiali quoad sua bona?” Szibleniszt 1821, 185-186. See more Zeiller-Egger 1810, 224-226; Martini 1779, 60

⁶¹ „Modus, quo potestas financialis in bona privata exerceri potest est duplex: nempe vel quoad quaedam solum consecraria, vel quoad ipsam horum substantiam [...]. Si potestas financialis in consecraria bonorum privatorum exerceatur, jus tributū sensu lato nominari potest.” Szibleniszt 1821, 186; See more Zeiller-Egger 1810, 226; Martini 1779, 60-61; Virozsil 1839, 371.

⁶² „Alter modus potestatem financialem exercendi in bona privata est, si in ipsam substantiam horum exerceatur; qui dominium eminens dicitur, h. e. jus ex privatis bonis subditorum non tantum proportionatam partem consecratoriorum, sed omnia consecraria, immo ipsam substantiam ad consecutionem finis Civitatis applicandi.” Szibleniszt 1821, 188. See more Zeiller-Egger 1810, 230; Martini 1779, 62; Virozsil 1839, 375. p., Hugo Grotius: *A háború és béke jogáról*, Book I., Budapest, Pallas Stúdió/Attraktor, 1999. 32.

⁶³ „Conditiones, sunt quibus justum exercitū juris eminentis agnoscitur, sunt sequentes: 1) Exercitū juris eminentis tantum propter finem Civitatis fiat; [...] 2) Si super bonis, vel personalibus praestationibus unius, vel

7. Closing remarks

The nation states established by the 17th and 18th Centuries, based on practice settled over the two centuries, have provided opportunities to develop the principles concerning the effective functioning of the state, the achievement state goals by the authorities, regulation of the activities of public power, and, in general, the nature of public instruments. The 19th Century saw the natural law establish a comprehensive system of these principles enabling universal statements to be made on the nature of the state. In addition, Latin terms in these work are used corresponding to the age on the base of a monarchical state system, tendencies can already be seen that resonate with the requirements of today's rule of law. 19th Century natural law reflects such requirements, by now common knowledge, as sustainable development, a harmonious relationship between man and nature featuring the protection of natural resources by the state as an essential condition of the survival of humanity.

---

aliquorum pro bono Civitatis per Imperantem disponatur, iis, qui praecipuo onere gravati fuerunt, simul ac Civitatis admittit, resarcitio damni fieri debet; [...] 3) In solo statu necessitatis, vel majoris cujusdam utilitatis reperitur sufficiens ratio, ex qua jus eminens intelligi possit, quae ratio justifica, seu principium juris hujus cum ratio status appellatur, dicere possumus, jus eminens in ratione status fundari.” Szibenliszt 1821, 189-191, see: Zeiller-Egger 1810, 230; Martini 1779, 63; Virozsil 1839, 379-383.

PETRASOVSZKY Anna*
A természeti erőforrások állami védelmének megalapozása a 19. századi
természetjogban**

1. Bevezetés

A természeti erőforrások állami védelme valamint az erre épülő felelősségi és szankciós rendszer a modern civilizáció egyik szükségszerű válasza az egyre nagyobb iramban iparosodott-technologizált társadalom jelenségeire. A szolgáltatások iránti igények növekedése és a piacgazdasági szemlélet a természeti erőforrásokat természeti tőkeként kezeli, amelyet a profit maximalizálása és az ezzel párosuló költség-minimalizálás vezérel. Napjainkra már látható, hogy mindez a természeti erőforrások oly mértékű kiaknázásához vezethet, amely nemcsak a jövő, de a jelen generáció megfelelő életminőségét is veszélyezteti. Ennek hatására jelentek meg nemzetközi szinten olyan fogalmak és törekvések, mint a fenntartható fejlődés, a nemzedékek közötti igazságosság, a jövő nemzedékek védelme, amelyek jelzik, hogy a gazdasági felemelkedés hosszú távon elképzelhetetlen az emberiség életfeltételeit adó természeti környezet védelme, megóvása, megőrzése nélkül. Magyarország Alaptörvénye P) cikkének első bekezdése ugyanebbe a koncepcióba illeszkedik,¹ amennyiben kimondja, hogy: „a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.” Az Alaptörvény megfogalmazása utal arra, hogy a természeti erőforrások védelméhez kapcsolódó felelősségi és szankciós rendszert hatékonyan elsődlegesen az állam képes garantálni, emellett teljes társadalmi összefogást sürget.

---

* dr. jur., PhD, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék, e-mail: jogpetra@uni-miskolc.hu

** A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

¹ Lásd pl. legújabban: Az ENSZ Közgyűlés A/RES/70/1. számú 2015 szeptemberében meghozott határozatával elfogadta a „*Világunk átalakítása:2030 Agenda a fenntartható fejlődésért*” („Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development”) programot, amely 2015-2030 közötti időszakra olyan, globális mértékben megvalósítandó cselekvési tervet tartalmaz, amely a társadalmak, a gazdaságok tartós, kiegyensúlyozott fejlődésére irányuló és a környezet védelmét szolgáló célkitűzéseket fogalmazott meg. Bak Klára: Fenntarthatóság – A természetvédelem szabályai in: http://epa.oszk.hu/02600/02687/00007/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2016_012-020.pdf (2017.09.25).

Ehhez a felismeréshez vezető történelmi úton a 19. századi etikai megalapozottságú természetjog mérőföldkönek számít egy olyan emberközpontú környezetetikai modell kidolgozásával, amely – az ember és természet közötti harmonikus kapcsolatot hangsúlyozva – a társadalom-gazdaság-környezet összefüggő viszonyán alapszik.

2. Az erkölcsi felelősségen alapuló társadalom képét felvázoló 19. századi természetjog

A jogtudomány elméleti kérdéseit a 19. század első feléig döntően a természetjog különféle koncepciói határozták meg. A tudományban a 17. század óta teret nyert szemléletváltást követve a természetjog is igyekezett az egzakt természettudományok eredményeit a bölcséleti gondolkodásban felhasználni, saját megállapításait egzakt módon, racionális észérvekkel alátámasztani. A *iusprudentia* racionális alapjait még inkább hangsúlyozandó természetjog a 18-19. században az észjogtan, észjogtudomány elnevezést² vette fel, és az elméleti jogtudomány szinonimájává vált. Az elnevezés Immanuel Kant kritikai észjogi irányzatára alapozva az előző, szigorú értelemben vett racionalizmuson alapuló természetjoghoz képest nem az ész mindenhatóságát hirdette, hanem azt, hogy annak esetleges tévedéseit egy formális logika mentén képes korrigálni. Az észjogtan Kant munkásságának köszönhetően – aki egy úgynevezett *'morális fordulattal'* kivette a természetjogot abból az irányvonalból, amely az ember hajlamaiból, ösztöneiből vezette le a jogok forrását, – azt hangoztatta, hogy *'a jogok forrása erkölcsi igazolhatóságukban rejlik'*, melyek a tiszta ész által kikövetkeztethetők.³ A kanti ismeretelmélet szerint az ember, akit bár testi lényként a természet törvényei determinálnak, mégis képes arra, hogy racionális lényként önmagát irányítsa, ezáltal tetteiért erkölcsileg is felelős.⁴

A természetjognak ez a kritikai észjogtudományként számon tartott változata nehezen vert gyökeret a magyar jogbölcséleti gondolkodásban. A kezdetben *'gyűlölt'* kantiánus gondolatok térhódítása⁵ az Ausztriában végbemenő irányváltásnak volt köszönhető, amikor a bécsi egyetemen – az udvari körökben korábban közkedvelt – Karl Anton Martini⁶ koncepcióját hivatalosan is a kantiánus felfogást befogadó Franz

² Az észjogtan elnevezés már Adam Friedrich Glafeynál (1723), Thomasius követőjénél is előfordul, *"de főleg Kant óta használtatik és egyszersmind a tudomány észleges irányát, ellentétben a történelmi és hittani jogiskolával jellemző"* Pauler Tivadar: *Bevezetés az észjogtanba* Pest, Emich Gusztáv, 1852, 6, és Damiano Canale, Paolo Grossi, Hasso Hofmann (szerk): *Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*, Volumen 9, London, Springer, 2009, 23.

³ Balogh Zsolt: *Alapjogok – Általános rész*, in: Schanda Balázs – Balogh Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok*, Budapest, Pázmány Press, 2015, 13.

⁴ Bayer József: *A politikai gondolkodás története*, Budapest, Osiris, 1998, 157.

⁵ Szabadfalvi József: *A magyar jogbölcséleti gondolkodás kezdetei, Werbőczy Istvántól Somló Bódogig*, Budapest, Gondolat, 2011, 33.

⁶ Carl Anton Martini: *Positiones de iure civitatis in usum auditorii Vindobonensis*, Vindobonae, Typis Ioann. Thom. nobilis de Tratterm, 1779.

Zeiller és Franz Egger⁷ nézetei váltották fel. A természetjogon belül ezt az újfajta kritikai észjogi irányvonalat Magyarországon úttörőként Szibenliszt Mihály⁸ igyekezett meghonosítani, hogy aztán többek között olyan jogbölcseleőknek adja át a 'stafétát', mint Virozsil Antal,⁹ Csatskó Imre,¹⁰ Bánó István,¹¹ akik műveiket még latin nyelven írták.¹² A 19. század végén az észjog magyar nyelvű elméleti összefoglalásával – az észjoggal zömében historikus jelleggel foglalkozó, de annak elveit szintén valló – Pauler Tivadar számos művében¹³ találkozhatunk. De ezt az észjogi szemléletmódot fedezhetjük fel Deák Ferenc és Eötvös József államról vallott nézetei között is.¹⁴

3. Az állam a létfenntartás természetes garanciális közege

A természeti erőforrások állami védelmének szükségszerűségét a természetjog észjogi változata az állam rendeltetésének – általa felvázolt – komplex jellegéből vezeti le. E komplexitás tartalmazza mindazon funkciókat, amelyek biztosítják az állam területén élők legmagasabb szintű testi és lelki egészségét. Az államot lényegében a létfenntartás természetes garanciális közegeként értelmezi, amely minőséget minden állami eszközzel – azaz a felségjogaival – igyekszik védelemben részesíteni.

A természetjog – Arisztotelész óta – vallja az ember *zoon politikon* (ζῷον πολιτικόν) mivoltát, és azt, hogy az ember társulásra való ösztönös késztetése miatt további magasabb szintű társulási formákra is igényt tart. Ez azon a felismerésen alapszik, hogy az ilyen együttműködések *az emberi lét fenntartását nagyobb biztonságban tudják garantálni*. Elsődlegesen pedig az állam az a közeg, ahol ez a biztonság a legmegfelelőbbben, sőt maga a természet által felkínált módon létrehozható. A természetjog hangsúlyozza, hogy biztonság megteremtése (*securitas*) – ami egyszerre jelenti a létfenntartás és a jogok szabad gyakorlásának biztosítását – az államnak

⁷ Francisci Nobilis de Zeiller: *Jus naturae privatum, Editio Germanica tertia Latine reddita a Francisco Nobili de Egger*, Viennae, apud Car. Ferdinandum Beck, MDCCCXIX (1819).

⁸ *Institutiones juris naturalis conscriptae per Michaelem Szibenliszt Tomus II. Jus naturae sociale complectens*, Eger, 1821.

⁹ Virozsil Antal: *Epitome juris naturae seu universae doctrinae juris philosophicae*, Pest, Typis Josephi Beimel, 1839.

¹⁰ Csatskó Imre: *Bevezetés a' természeti jogba és a' tiszta általános természeti jog*, Győrött, Streibig Lipóld' betűivel, 1839.

¹¹ Bánó István: *Elementa Jurisprudentiae naturalis secundum vestigia celeberrimorum Franc. nob. de Zeiller, ac de Egger aliorumque de jurisprudentia meritissimorum virorum conscripta a Stephano Banó*, Claudiopoli Typis Lycei Regii, 1836.

¹² A dolgozatban felhasznált latin nyelvű szövegrészek a tanulmány szerzőjének fordításán alapuló értelmezések.

¹³ Pauler Tivadar: *Bevezetés az észjogtanba*, Pest, 1852., *Az észjogtudomány fejlődése 's jelen állapota*. Tudománytár, Buda, 1843, *Észjogi előtan*, Budapest, 1873., *Észjogi alaptan*, Pest, 1854.

¹⁴ Petrasovszky Anna: Eötvös József a Szibenliszt tanítvány, in: Varga Norbert (szerk.): *VI. Szegedi Jogtörténeti Napok: báró Eötvös József születésének 200 évfordulója alkalmából*, Szeged, 2014, 151.

a közvetlen célja. A polgárok e közös céljuk hatékony elérése érdekében *államot* (*status, civitas*) alkotva *közhatalmat* hoznak létre.¹⁵

A kantianus észjog az államot az emberek egy közös joguralom alatt történő társulásaként (*societas civilis*) definiálja.¹⁶ Ez a közös joguralom nem más, mint a *közhatalom*, vagy más néven állami főhatalom (*imperium*), aminek erejénél fogva egy a közösség nevében eljáró konkrét személy vagy személyek meghatározzák azokat az érvényes jogrend szerinti eszközöket, amelyek az állam céljának megvalósításához szükségesek, s mely feljogosít ezek foganatosítására. Ezek olyan szükségszerű intézkedéseket jelentenek, amelyek saját hatalmuknál fogva a közös biztonság érdekében valamennyi alattvaló¹⁷ kormányzását (*gubernatio civitatis*) teszik lehetővé.¹⁸

Az államélet számára a társadalom egésze a kiindulópont. Az államhatalom gyakorlójának a természetjog értelmezésében valamennyi államot alkotó személy akaratát érvényre kell juttatnia, hogy ezáltal is az egész közösséget képviselje.¹⁹ Éppen ezért hatalomgyakorlás mértékét és módját a célhoz kötöttség elve szabja meg. Ez egyfelől annyi jogosultság gyakorlását engedi meg, amennyi az állam céljának eléréséhez szükséges.²⁰ Másfelől az államhatalom gyakorlója számára azt a kötelezettséget is előírja, hogy az állam célját minden lehetséges módon mozdítsa elő, az állam céljának megfelelő módon kormányozzon, gyakorolja a számára biztosított felségjogokat.²¹

A létfenntartás biztonsága mint az államhatalmat létrehozó közvetlen cél a nép jólétének biztosítására, a *közjóra* (*summum bonum*), a közboldogságra irányul. A 16-17. századra körvonalazódott modern államkoncepció térnyerése óta az eredetileg erényetikai *summum bonum* kifejezés gazdasági szempontú értelmezést is nyert.

¹⁵ „Primarius. Quia sola haec securitas jam consilium Civitatem condendi tamquam naturae, et rationi perfecte conforme, proponit.” [...] „Securitas vero tantum per Civitatem, [...] obtinetur.” „Proximus, Quamprimum enim Civitas adest, naturale immediatum consecrarium est, jura omnium secunda reddi, cum omnium vires ob hunc finem uniantur, et per communem constituunt Civitatem [...]” Szibenliszt 1821, 46.

¹⁶ Kautz Gyula: *A politikai tudomány kézikönyve*, Budapest, Franklin-Társulat, 1876. 3. Az állam definíciójáról lásd még: „unio juridica plurium personarum sui juris sub eodem communi imperio securitatis causa uniant, Civitatem constituere [...]” Szibenliszt 1821, 46. „Az állam a jogállapot biztosítására és a szellemi és anyagi tökéletesedés előmozdítására közös főhatalom alatt szervezett társaság” Pauler Tivadar: *Jog- és államtudományok enciklopédiája*, Pest, Athenaeum, 1871, 11.

¹⁷ Az alattvaló (*subditus*) kifejezés – tkp. az állam alanya – a közjogi jogviszonyok aláfölrendeltségére utal. A természetjog magánjogi intézményeinek tárgyalásakor a *persona* szót használja.

¹⁸ „Civitatis essentiale Imperium civile [...] est jus media ad finem Civitatis jure valido determinandi, et exequendi [...], b. e. actiones omnium subditorum ad communem securitatem pro arbitrio dirigendi, et cum haec directio in suo exercitio etiam Civitatis gubernatio vocetur.” Szibenliszt 1821, 66., Lásd még Zeiller, Franz Edlen von – Egger, von Franz: *Das natürliche öffentliche Recht, nach den Lehrsätzen des seligen Freyherrn C. A. von Martini vom Staatsrechte, mit beständiger Rücksicht auf das natürliche Privat-Recht des k. k. Hofrathes Franz Edlen von Zeiller/von Franz Egger*, Band 2. Wien, Triest, 1810, 49.

¹⁹ „Inde patet:1) Subjectum imperii civilis voluntatis omnium membrorum, in Civitate unitorum, organum, et interpretem esse, totamque Civitatem representare,” Szibenliszt 1821, 66.

²⁰ „2) Enim tot juribus gaudere, quot necessaria sunt ad finem Civitatis assequendum” Szibenliszt 1821, 66.

²¹ „ideo dicere possumus officium Imperantis esse: quantum possibile, fini conformiter Civitatem gubernare. [...] quoad possibile fini conforme exercitum majestaticorum esse supremum Imperantium civilium officium” Szibenliszt 1821, 210. Lásd még Martini 1779, 84. és Zeiller-Egger 1810, 291.

A nemzetgazdasági irányzatok közül a természetjogi észjog a Németországban kidolgozott *eudaimonizmus*²² rendszerét tekintette vitaalapnak, aminek központi elve, célja és motiváló tényezője „*a nép jólétének általános előmozdítása*”.²³ Az eudaimonia-elmélet – ellentétben a haszonelvű utilitarizmussal – azt vallja, hogy a gazdasági tevékenység legfőbb célja a közjó, amely az emberi kiteljesedést jelenti egyéni és közösségi szinten egyaránt. Az Arisztotelészig, Aquinói Szent Tamásig visszanyúló, valamint az angol és francia szerződéselméletekből kiinduló, majd a felvilágosodás államfilozófiáját az abszolutizmushoz igazító Christian Wolff nevével fémjelzett filozófia szerint az állam célja a közjó, a közboldogság biztosítása.²⁴ Ezt a közjóban megtestesülő célt kell tehát az államnak is szolgálnia oly módon, hogy „*az egyéni szükségletek kielégítését az életviszonyok lehető legteljesebb szabályozásával biztosítja*”.²⁵

4. A summum bonum megvalósításának kettős irányultsága

A legkedvezőbb életfeltételek biztosítása az állammal szemben további kötelezettségeket támaszt, amelyek általánosságban két irányvonal mentén jellemezhetők. Általános kötelességként fogalmazódik meg, hogy az állam vezetése (*imperans*) minden erejével törekedjen arra, hogy: 1) az államot megőrizze, 2) annak értékeit gyarapítsa. Ennek érdekében olyan eszközöket kell megválasztania, amelyek alkalmasak a cél elérésére, az ez ellen ható akadályokat pedig el kell hárítania. Arra kell törekednie, hogy mind erejét, mind pedig szellemi tekintélyét állampolgárai akaratának megfelelő módon kamatoztassa, az állam vagyonát és hírnevét folyamatosan növelje, hárítsa el az államra pusztítólag ható veszélyeket, s nem utolsó sorban küszöbölje ki a polgárai kiteljesedését gátló tényezőket.²⁶

²² Az ókori filozófia az *eudaimonia* kifejezést használta a boldogság leírására, ami a szintén ókorból származó *summum bonum* legfőbb jó fogalommal együtt a keresztény erényetika központi fogalma. A 18. század óta olyan erkölcsfilozófiai felfogást jelent, amely szerint az erkölcsi cselekvés célja a boldogság. Viczián János, Diós István (szerk): *Magyar Katolikus Lexikon*, in: <http://lexikon.katolikus.hu/E/eudaimonizmus.html> (2017.10.26)

²³ Kautz Gusztáv: *Az államigazgatás és igazgatási jog alapfonalai folytonos tekintettel Angol-, Francia- és Németország törvényhozása- és birodalmára, Stein Lőrincz bécsi egyetemi tanár után s hazai viszonyainkra és törvényhozásunkra való utalásokkal*, Pest, Ráth Mór, 1871, 157. Eckhart Ferenc: *A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1870-1815*, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1958, 190-197.

²⁴ Csizmadia Andor: *Az abszolutizmus magyarországi jogtörténetírói*, in: Kovács Kálmán (szerk.): *A magyar politikai és jogi gondolkodástörténetből, XVIII-XIX. század, Jogtörténeti értekezések, 12. szám*, Budapest, ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszék kiadványai, 1982, 23-24.

²⁵ Szabó Imre: *A burzsoá állam- és joghölselet Magyarországon*, Akadémiai, Budapest, 1980, 34. Lásd még Pruzsinszky Sándor: *Természetjog és politika a XVIII. századi Magyarországon Batthyány Alajostól Martinovicsig*, Budapest, Napvilág, 2001, 11., Timothy J. Hochstrasser: *Natural law theories in early Enlightenment*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 175-176.

²⁶ „*Imperantis officium est, imprimis virtutes tam intellectus, quam voluntatis subditorum suorum excolere, potentiam, gloriamque suae Civitatis in dies propagare, tum pericula interitus, ac perfectionis impedimenta amoliri.*” Szibenliszt 1821, 211. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 291.

Ahhoz, hogy az államfenség gyakorlója ennek az általánosságban megfogalmazott kötelezettségének eleget tudjon tenni, a természetjog két jogkört biztosít számára. 1) Az állam rendészeti jogköréből (*ius politiæ*) adódóan köteles a közrend épségét fenntartani annak érdekében, hogy a mezőgazdaság, a kereskedelem, az ipar és a művészetek nyereséget termelő ágazatként prosperáljanak. A közjó érdekében ne engedjen teret az egyéni érdekek önkényes érvényesítésének, a gazdasági erőfölénynek, a tisztességtelen haszonra szert tevők engedélyét vonja be, stb.²⁷ 2) Az állam vagyonkezelői jogköréből (*ius circa bona civitatis*) eredően az államfenség gyakorlója köteles az állami közvagyonot annak természetes rendeltetése szerint az állam céljára fordítani. Ügyelnie kell arra, hogy a magánvagyon mértéke ne haladja meg azt a határt, amely már az állam céljának elérését akadályozná. Polgáraitra helyzetüknek megfelelően rójon közterhet, nehogy vagyoni lehetőségeik kimerüljenek. Az arányos közteherviselés elvéhez hűen az adókat, járulékokat a kötelezettek vagyoni képességeinek minőségével és mennyiségéhez arányosan kell meghatározni.²⁸ Azaz a nemzetgazdaság teherbíró képességéhez, az állam és társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja polgárai boldogulásához.

5. Az állam rendészeti jogköre (*ius politiæ*)

A polgárok jólétének (*summum bonum*) megteremtése feltételezi e cél eszközzrendszerének biztosítását. Az államtól tehát olyan társadalmi atmoszféra kialakítását követeli meg, ami a társadalmi és természeti erőforrások harmonikus kapcsolatán alapul, és ezáltal az állam polgárai, azaz a nemzetben rejlő erők, képességek legjobbját képes kihozni. A népességben rejlő erők, képességek fejlesztése terén a természetjog az államnak közrendészeti jogkörén (*ius politiæ*) belül rendel feladatokat. Ennek megfelelően a *ius politiæ* olyan eszközök meghatározására és alkalmazására irányul, amelyek segítségével a polgárok képesek tulajdonukat megvédeni, gyarapítani, és amelyek számukra megfelelő életvitelt biztosíthatnak.²⁹ Ez pedig egyben az állam biztonságának védelmét, az ez ellen ható erők elhárítását is szolgálja.³⁰ Így e jogkör érinti azon dolgokat, javakat és körülményeket is, amelyekről a polgárok életvitele, testi-lelki kiteljesedése függ.

A természetjog észjogi változata az *eudaimonizmus* szellemében az Arisztotelészi-Aquinói Szt. Tamási erényetikából kölcsönzi azt a szemléletet, amely a javak felosztását egy sajátos cél-eszközzrendszerben értelmezi.

²⁷ „*Circa jus politiæ obligatur sanam instituere politiæ, ut nimirum agricultura, commercia, opificia, et artes lucrativæ promoveantur in Civitate*” Szibenliszt 1821, 214. Lásd még Martini 1779, 86. és Zeiller-Egger 1810, 293-294.

²⁸ „*Circa jus in bona Civitatis tenetur Imperans bona Civitatis publica juxta naturam eorundem ad finem Civitatis applicare*” Szibenliszt 1821, 218.

²⁹ Martini 1779, 36., Lásd még Szibenliszt 1821, 158.

³⁰ „*Haec notio convenit cum recentiorum notione, qui Politiæ definiunt, esse complexum remediorum, quibus securitas [...] promovetur.*” Szibenliszt 1821, 158-159. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 206-214.; Virozsil 1939, 323., 329-335.

Aquinói Szt. Tamás *Summa Theologiae*-jában felállított javak hierarchiája „a hasznosság egy további jó elérésének eszköze” elv mentén a tisztességes, hasznos és gyönyörködtető javak kategóriáját alkalmazza,³¹ amelyet a természetjog *res necessariae*, *res utiles*, *res incundariae* fogalmakkal ad vissza. Ennek megfelelően a *ius politiae* az életvitel alapvető szükségleteire (*ius politiae respectu rerum necessariorum*), a hasznos dolgok biztosítására (*ius politiae respectu rerum utilium*) és nem utolsósorban a lakosság szabadidejének kellemes eltöltését célzó jogkörre (*ius politiae respectu rerum incundarium*) vonatkozik. Az egyes állami eszközök a fenti feladatok előmozdítását hivatottak elősegíteni, más eszközöknek pedig ezek akadályait kell elhárítaniuk.³²

A 18-19. századi észjog a *ius politiae* fogalmát nem azonosítja a felfogással, amely szerint a rendészet kizárólagos feladata azon veszélyek elhárítása, amelyek szoros értelemben a biztonságot fenyegetik, s amit ilyen értelemben később a *rendőrijog tudományának* neveztek.³³ Az államnak ugyanis erre vonatkozóan csak közvetett eszközök (*remota media*) állnak rendelkezésre, így a közrendészet az észjog szerint kiterjed az élet valamennyi területén megvalósítandó *közjólét előmozdítására*, *az ellátásbiztonság garantálására* is, azaz magára a társadalmi-gazdasági környezet biztonságos mivoltára.³⁴

Az *életszükségletek biztosítása* terén (*ius de vitae necessariis prospiciendi*) az állam feladata az élelmiszerellátás biztonságos megszervezése, lebonyolítása, a megfelelő életkörülmények megteremtése és ezek védelme, megőrzése, azaz az ezeket veszélyeztető események megakadályozása; a megfelelő egészségügyi ellátás megszervezése (*ius sanitatem curandi*), így pl. az optimális betegellátást célozzák, például az orvosi- és gyógyszerellátás biztosítása, járványügyi intézkedések, káros élelmiszerek megsemmisítése stb.; a hatósági ármegállapítás, amely a szolgáltatások értékének megfizethetővé tételét célozzák (*ius rerum pretia levia reddendi*). Olyan intézkedések megtétele, amelyek a lakosság megtévesztését, becsapását igyekeznek megelőzni (*ius defraudationibus occurrendi*), és amelynek keretében a mérték- és súlyrendészet, azaz a mérő egységek, súlymértékek és a pénzegységek meghatározásának joga (*ius definiendi pondera et mensuras atque monetam suo nomine cudendi*). Ide tartoznak még azok az óvintézkedések is, amelyek arra irányulnak, hogy a lakosságot megóvják attól, hogy pénzügyleteik során bárminemű károsodást szenvedjenek.³⁵

³¹Aquinói Szt. Tamás: *A Summa Theologiae kérdései a jogról*, Szent István Társulat, Budapest, 2011, 29. Lásd még Baritz Sarolta Laura: *Új bort új tömlőkbe? Önérdék, piac és profit az utilitarizmus és érénytika tükrében*, in: <http://docplayer.hu/37345269-Baritz-sarolta-laura-uj-bort-uj-tomlokbe-onerdek-piac-es-profit-az.html> (2017.10.27)

³² „Ex notione juris Politiae colligitur, tria in eodem jura fundamentalia contineri: 1) Jus Politiae respectu rerum necessariorum, 2) respectu utilium, 3) respectu jucundarium, seu voluptarium, et singulorum horum circa media ordinanda, et impedimenta removenda sui peculiaris finis versatur.” Szibenliszt 1821, 158-159.

³³ Kautz 1871, 107., Lásd még Giuseppe Campesi: *A Genealogy of Public Security: The Theory and History of Modern Police Powers*, Abindon, Routledge, 2016, 101.

³⁴Korbuly Imre: *Magyarország közigazgatási jogja és a magyar államjog rendszere*, Eggenberger-féle Könyvkereskedés (Hoffmann és Molnár), Budapest, 1884, 320.

³⁵ Szibenliszt 1821, 159-160. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 208-210.

A hasznos termelő tevékenységek védelme érdekében történő intézkedések terén fontos a mezőgazdaság fejlesztése (*ius agriculturam promovendi*), a mezőgazdálkodás ösztönzésére támogatások (*praemia*) igénybevételének biztosítása, és annak hangsúlyozása, hogy célszerű élni az ez ellen ható tényezőkkel szembeni bírságolás (*poenae*) eszközével. Az ipari termelés támogatása (*ius opificia perficiendi*) terén az államnak azt a szempontot kell figyelembe vennie, hogy minél változatosabb termékek készüljenek. E változatos ipari és kézműves termékek közül pedig azt célszerű támogatni, amely az adott tájegységre jellemző (*ius curandi ut opificia naturae territorii accomodata exigantur*). A kereskedelem támogatása (*ius commercia promovendi*) során az állam közrendészeti jogköre kiterjed mind a belföldi kereskedelemre, mind a külföldre irányulóra. Konkrét feladatként a vásártartási napok (*nudinae*) meghatározását, az állandó piacok (*emporía*), a kereskedelmi import és export tevékenységek állandó helyeinek (*loca perpetua mercium importationi, et exportationi destinata*) kijelölését szabja meg. Ezen túl a természetjog hangsúlyozza, hogy az államnak fontos szerepe van a piaci hatósági felügyelet ellátásában, annak érdekében, hogy a jóhiszemű lakosok kárt ne szenvedjenek a piaci ügyleteik során (*ne negotiatorum fraudibus locus fiat*), valamint a kontár mesterségek űzésének megakadályozásában (*ius perimendi artes vanae*).

A polgárok jólétét célozza a *ius politiae* szabadidő eltöltését biztosító intézkedések köre (*ius civium incunditati*). Ezek az intézkedések a polgárok erkölcsi jellemének, társas kapcsolatainak, szellemi életének és szórakozási, kikapcsolódási formáinak színvonalas garantálását célozzák, amelyekhez kapcsolódik mind a közösségi, mind pedig a magán kezdeményezésen alapuló, e célokat szolgáló építkezések kellő arányú támogatása, feltéve, hogy ezekben tisztességes szórakozásra, művelődésre, testedzésre, kikapcsolódásra nyílik lehetőség.³⁶ Az ide kötődő közrendészeti feladatok három területet, a tudomány (*cura scientiarum*), az erkölcs (*cura morum*) és a népesedés, pontosabban a magas népesedési ráta elérését (*magna populatio*) kitűző feladatkörben ellátandó intézkedéseket foglalják magukba. A népesedési politika és a népesedéssel kapcsolatos közigazgatási teendők ellátása terén az állam célja a népesség növekedésének előmozdítása. Így olyan intézkedések megtétele, amelyek a gyermekek számának növekedését, neveltetésüket segíti elő, és felszámolja az ezt akadályozó tényezőket.

Az állam *ius politiae* jogköre a béke és biztonság megteremtésével garantálja azt a környezetet, ahol az állam területén élők testi és lelki egészséghez való joguk a legmagasabb szinten kiteljesedhet. Ez megfelelő gazdasági, társadalmi feltételek biztosítását jelenti, amelyhez többek között hozzátartozik az erőforrásokhoz való hozzáférés, azok elosztása, a szegénység enyhítése, az egyes társadalmi csoportok közötti szociális szakadék áthidalása, az egészségügyi ellátás megszervezése, a bűnözés visszaszorítása, a kulturális-civilizációs értékek jövő nemzedék számára történő továbbadása.

³⁶ Szibenliszt 1821, 161. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 211-214.

6. Az állam vagyonkezelői jogköre (*ius circa bona civitatis*)

A legmagasabb szintű életfeltételek szellemi, kulturális és gazdasági bázisa mellett fontos tényező a természeti erőforrásokkal mint véges javakkal való olyan minőségű gazdálkodás, amely lehetővé teszi, hogy azok a jövő nemzedékek számára is fennmaradjanak. A természeti erőforrások a nemzeti vagyon részét képezik, hiszen azok óvása, fenntartása, megőrzése az egész állami közösség, azaz mindenki érdeke. E védendő értékek meghatározásával és az ezekkel történő felelős gazdálkodás alapelveivel a természetjog az állam területén fellelhető javak és a rájuk vonatkozó állami vagyonkezelői jogkör (*ius circa bona civitatis*) mibenlétének leírásakor foglalkozik.

Azok javak, amelyeket a természetjog a *ius politiae* állami jogkör esetében még az erényetikából kölcsönözött kategóriák mentén az életfeltételek alapvető, hasznos és gyönyörködtető dolgaként csoportosít, a *ius circa bona civitatis* jogkör esetében már gazdasági szempontú értelmezésben jelennek meg. Úgy tekint rájuk, mint a gazdaság által előállított javak és szolgáltatások forrásaira. Tipizálásuk koordinátája pedig az, hogy az államhatalom milyen mértékben terjed ki rájuk, milyen elvek szerint rendelkezhet velük. A természetjog az eudaimonizmus elve alapján vallja, hogy a gazdasági javaknak a közjót kell szolgálniuk. A *bona in civitate* fogalma alatt így a természetjog olyan javakat ért, amelyek az állam céljának megvalósítására alkalmas eszközökként szolgálhatnak. A *bona civitatis* körébe tartozó javakként hasznosítható természeti erőforrások feletti rendelkezést a természetjog éppen ezért állami jogkörként értelmezi, annak jellegét és a gyakorlására vonatkozó elveket az állam vagyonkezelői jogkörének (*ius circa bona civitatis*) tárgyalása során vizsgálja.

Az állam területén fellelhető javakon (*bona in civitate*) a természetjog legtágabb értelemben hangsúlyosan dolgokat ért, ezzel is kifejezve azt, hogy ide személyek nem tartoznak. A tulajdonjogon alapuló megközelítés a valaki uralma alatt lévő javak (*bona propria*), illetve az úgynevezett elfekvő (*bona iacentia*), vagy más néven uralom alatt nem álló (*bona adespota*) javak között tesz különbséget. A *ius circa bona civitatis* gyakorlását alapvetően befolyásolja a közjavak (*bona publica*) és képező magánjavaknak (*bona privata*) közötti különbségtétel.

Szintén az állami jogkör gyakorlása szempontjából fontos a közjavak további differenciálása. Így a közjavak körében egyfelől olyan javakat különböztet meg, amelyek bár mindenki tulajdonát képezik, mégis egyes személyek használatában állnak, mint például a folyók, folyópartok, hegyek, utak stb. Másfelől olyan dolgokat, amelyek nem állnak az egyes személyek használatában, de valamennyi polgárt megilletik az állam úgynevezett patrimonális vagyonaként (*patrimonium civitatis*) nevez meg. Ilyennek tekinti a középületeket, köztelkeket, tavakat, bányakincseket. A javaknak ezt a kategóriáját sorolja ahhoz, amit általában kincstári vagyonnak (*bona Camerae*) hívnak, illetve amelyek a monarchikus államokban a korona-javak (*bona coronalia*), a köztársaságokban pedig nemzeti vagyon (*bona nationalia*) elnevezéssel ismertek.³⁷

³⁷ „Haec etiam bona Camerae, in monarchicis Civitatibus bona coronalia, in rebuspublicis bona nationalia appellantur” Szibenliszt 1821, 177. Lásd még Martini 1779, 57.; Zeiller-Egger 1810, 215-216.; Virozsil 1839, 366.

Az államhatalom szempontjából nem közömbös a magánvagyon köre, ahová az egyes emberek, illetve a kisebb társaságok javai tartoznak. E természetes személyek közé tartozik egy monarchia uralkodója is abban az esetben, amikor bizonyos javakkal nem hatalmi jogon rendelkezik. A jogi személyek – természetjogi megfogalmazás szerint erkölcsi személyek – javai közé az önkormányzattal rendelkező testületek vagyona tartozik, mint amilyen például az egyetemek, a városok, a falvak javai.³⁸ A természetjogi észjog az egy államban fellelhető közvagyon és magánvagyon összességét tág értelemben nemzeti tulajdonnak (*nationale dominium*) nevezi. Ezt az elnevezést pedig abból kifolyólag használja, hogy az állam területének, javainak tulajdonosa nem más, mint maga a nép, azaz az egész nemzet.³⁹ E vagyon tekintetében a tulajdonosi jogokat az állam irányítója (*rector civitatis*) gyakorolja, mert ő az, aki legitim módon gyakorolja a közhatalmat, másrészt pedig az állami célként megfogalmazott közjó hatékony biztosítása érdekében ő képviseli a teljes nemzetet.⁴⁰ A 19. századi észjog mindemellett cáfolja azt a hobbes-i feltételezést, miszerint az állam irányítója, azaz az uralkodó az állam területének tényleges tulajdonosa lenne, és ehhez képest az alattvalók az uralkodó javait csak *precarium* jelleggel birtokolnák.⁴¹ A cáfolatban megfogalmazott ellenérv szerint a természeti állapotban – abból kifolyólag, hogy ott mindenkinek joga volt mindenre – senkiről sem volt állítható, hogy ő bárminek is végérvényesen a tulajdonosa lenne. Az észjog tehát a tulajdonosi címet kizárólagosan az állam törvényeinek felhatalmazása folytán ismeri el, még akkor is, ha a törvényi elismerés az uralkodó közreműködésével történt is.⁴²

6.1. Az állam saját nemzeti vagyona feletti jogkörgyakorlás (*ius circa bona civitatis*)

Az állam saját nemzeti vagyona feletti jogkör terjedelmét az állam célja határozza meg, és érinti mindazon javakat, amelyek képesek az állam célját előmozdítani, vagy éppenséggel azt akadályozni, éppen ezért és a területi felségjogból (*ius territorii*) adódóan közjavakon és magánjavakon egyaránt fennállhat. Az állam vagyonkezelői jogköréből további jogkörként a pénzügyek irányításának a joga (*ius financiae*) származik, amelyet a természetjog más néven pénzügyi hatalomnak (*potestas*

³⁸ „*Privata bona vel sunt singularium, vel societatum minorum, prout ad personas physicas, quo etiam bona Imperantis, non jure imperii obtenta, accenseri debent, vel morales pertinet [...]*” Szibenliszt 1821, 177. Lásd még Martini 1779, 57.; és Zeiller-Egger 1810, 215-216.

³⁹ „*Complexus omnium bonorum in Civitate publicorum et privatorum constituit nationale dominium sensu lato*” Szibenliszt 1821, 178. Lásd még Martini 1779, 57.; és Zeiller-Egger 1810, 216.

⁴⁰ „*Interim Rector Civitatis tum, quia in omnia exercet imperium, tum quia totam nationem, ut talem, h. e. ut conjunctionem ad finem securitatis, jure repraesentat, etiam dominus territorii appellatur*”. Szibenliszt 1821, 178. és lásd Zeiller-Egger 1810, 216.

⁴¹ Thomas Hobbes: *Leviatan*, Budapest, Kossuth, 1999, 270. és 333.

⁴² „*Nam fundamentum Hobbesii, ex quo id asseruit, falsum est, falsum quippe est, in statu naturali fuisse jus omnium ad omnia, proinde neminem dominium habuisse ad aliquid, sed id solum per Imperantem legum auctoritate assignatum fuisse*.” Szibenliszt 1821, 178. Lásd még Martini 1779, 60.; Zeiller-Egger 1810, 228-229.; Virozsil 1839, 371.

financialis) nevez, s amely az államban felhalmozódott vagyoni eszközök hova fordítására irányuló döntés, rendelkezés jogát jelenti.⁴³

A vagyonkezelés általánosságban az államhatalmat egyrészt saját vagyonán fennálló jogként, másrészt az uratlan javak feletti jogként illeti meg. Saját vagyonán fennálló jogként voltaképpen tulajdonjogot (*ius domini*) gyakorol, amely kizárólagos birtoklásban, a javakból származó bevételek hasznainak szedésében nyilvánul meg. Ekkor a vagyonkezelést kizárólag a nép, a nemzet nevében gyakorolja, akié tulajdonképpen ténylegesen ez a vagyon, s akit e téren az államhatalom gyakorlója (*imperans, rector civitatis*) képvisel.⁴⁴

A közvagyon természetéből adódik, hogy az államhatalom gyakorlója e vagyont kizárólagosan és sajátjaként oly módon birtokolhatja, hogy ezáltal képes legyen az állam polgárait minden sérelemmel szemben megvédeni. E vagyomból a polgárok használatában szemben saját céljaira csak szükséges mértékben fordíthat. A közvagyon elsődleges célja ugyanis az állam biztonságának megteremtése és védelme, mindemellett pedig további cél a polgárok közösségének használata, s csak ez után következhet az, hogy az államhatalom gyakorlója saját céljaira szükséges mértékben eszközöket igényelhesen a közvagyonból. Az ezen kívül fennmaradó javakat az egyenlő jogosultság figyelembe vételével a köz rendelkezésére kell bocsátania.⁴⁵ A közvagyon bizonyos részének a polgárokat kizáró esetleges állami használata az állami vagyonkezelés patrimonialis jellegéből adódik, mely az állam területi felségjogával (*ius territorii*) függ össze. Ekkor szintén az állam célja az irányadó, ugyanis az állam céljából következik, hogy az államfelség gyakorlója a közvagyonból bizonyos részt az állam rendeltetésével összegegyeztethető módon saját céljaira elkülönítsen és arra fordítson, sőt kellő megfontolás után – tehát nem önkényes döntése alapján – a közvagyonnal más módon is rendelkezhet, például értékesítheti azt.⁴⁶

⁴³ „*Jus Imperantis in bona Civitatis est essentiale majestaticum [...] Hic jus majestaticum in bona Civitatis est jus iisdem finem Civitatis promovendi. Ex jure circa bona Civitatis fluit jus financiales (potestas financiales), seu jus sumptuum necessarios ad consequendum finem Civitatis ex bonis Civitatis colligendi.*” Szibenliszt 1821, 178-179. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 216-217.; és Martini 1779, 60.

⁴⁴ „*Vi juris circa bona propria publica Imperanti competit jus domini, i. e. jus exclusivum possidendi, emolumentum percipiendi, et disponendi sensu stricto (§ 85. J. E.), sed tantum nomine populi, cujus haec bona sunt, et cujus ille repraesentans est, habitoque semper respectu ad peculiarem naturam horum bonorum, et ad finem Civitatis, unde omnia jura majestatica mensuram suam accipiunt.*” Szibenliszt 1821, 180. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 216-217.; és Martini 1779, 60.

⁴⁵ „*Sic ex natura bonorum publicorum in specie intelligitur, quod Imperans populum in exclusiva possessione, et proprietate eorundem adversus quemlibet tueri, et cuilibet civi usum eorundem ad suos privatos fines necessarium, cum aequali reliquorum jure conciliabilem, admittere, debeat.*” Szibenliszt 1821, 178-179. Lásd még Martini 1779, 58.; és Zeiller-Egger 1810, 218-219.

⁴⁶ „*Sine ex fine Civitatis intelligitur Imperantis esse: 1) ut haec publica bona, in quantum cum fine Civitatis conciliari potest, in sua naturali destinatione conserventur, et eo convertantur: 2) ut, si finis Civitatis exigat, proinde pro ratione necessitatis, non autem pro arbitrio, aliam dispositionem super iisdem faciat, e. g. vendat.*” Szibenliszt 1821, 178-179. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 218-219.

Az államot e téren a már említett *pénzügyi hatalom* illeti meg, azaz rendes esetekben az államvagyon hasznáiból, különleges esetekben pedig annak tőkerészből saját döntése alapján állami közköltségekre pénzt fordíthat.⁴⁷

Az államban elfekvő, uratlan javak (*bona iacentia*) felett az államfenség gyakorlóját a nemzet képviselőjeként megilleti e vagyon okkupálásának kizárólagos joga, mely jogot egyrészt a közösség, másrészt az egyes személyek érdekében gyakorolja. A közösség érdekében gyakorolt okkupációs jog révén az ilyen vagyontárgyak a közvagyonba sorolandók, az egyes személyek érdekében gyakorolt okkupációs jog következtében pedig az ezzel érintett vagyontárgyak a magánvagyon részét fogják képezni.⁴⁸

6.2. A regálé jövedelmeken fennálló pénzügyi jog és hatalom (*ius financiae et potestas financialis regalium*)

Az állam területén lévő elfekvő, uratlan javak tekintetében az államot speciális módon illeti meg a pénzügyi hatalom, amely a regálé bevételek, azaz az állami haszonvétel feletti pénzügyi jogosultságban testesül meg. E jog olyan vagyontárgyakon áll fenn, amelyekkel kapcsolatban a használat és a gyümölcsoztetés joga azok természetéből adódóan bárkit, tehát magánszemélyeket is megillette, de az azokból származó nyereséget kizárólag az állam megfelelő működtetésére kell fordítani.⁴⁹

E kizárólagos haszonvételi jogkörbe tartozó tárgyak változatos természete különféle pénzügyi bevételeket jelent a következő jogcímenek: vadászati jog (*ius venationis*), erdészeti jog (*ius forestale*), bányászati jog (*ius montanum*), a kincstalálás joga (*ius in thesauros*), a postáztatás joga (*ius postarum*). E jogok olyan esetben is megilletik az államot, amikor egy magántulajdonban lévő vagyont állami haszonbérletnek nyilvánítanak.⁵⁰ Az általános igazgatás (*politica*) a gyakorlatban megkívánhatja, hogy a regálé jövedelmek, amelyek egyébként pénzügyi megfontolásból tartoznak állami hatáskörbe, magánszemélyek kezelésébe is átkerülhessenek. Ekkor azonban a magánszemélyek az okkupált vagyontárgyaknak csak részbeni hasznát szedhetik, amely haszonból történő részesedést mind természetben, mind pedig pénzben meg lehet állapítani⁵¹ – tehát a regálék tekintetében koncessziós elv érvényesül.

⁴⁷ „*Speciatim circa haec bona, si naturae eorundem non adversetur, Imperanti competit potestas financialis, h. e. jus in ordinariis casibus emolumenta, in extraordinariis vero ipsam substantiam eorundem in sumptus publicos convertendi.*” Szibenliszt 1821, 180.

⁴⁸ Szibenliszt 1821, 180-180. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 218-219.

⁴⁹ „*Haec potestas semet praecipue exserit, ut financiae-Regalium jus, i. e. jus ex objectis, quibus spectata solum natura eorundem jus utendi, et fruendi cuiuslibet etiam singulari civi competisset, emolumenta excludere percipiendi ad sumtus publicos sufficientes obtinendos.*” Szibenliszt 1821, 181. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 219.; és Martini 1779, 58.

⁵⁰ Szibenliszt 1821, 179-180.; Zeiller-Egger 1810, 21-221.; Martini 1779, 59.; Virozsil 1839, 367.

⁵¹ „*Verum Politica suadet, ut illa regalia, quae non ex aliis rationibus, quam financialibus prae manibus Imperantis sunt, transverantur in privantos, vel eadem in commodum privatorum tantum ad unam partem occupati objecti, in natura vel pecunia praestandam, restringantur.*” Szibenliszt 1821, 182-183.

6.3. A köztvagyonból származó hasznok kezelésének elvei

A köztvagyonból származó hasznok eredendően az állam valamennyi polgárát megilletik, amely kétféle módon érvényesülhet: egyfelől bármely polgár közvetlenül megszerezheti a köztvagyonból ráeső részt, de megállapodhatnak úgy is, hogy kizárólagosan a kormányzat szedi a hasznot, amelyet aztán szétoszt az alattvalók között. Ez utóbbi esetben az állammfelség gyakorlóját illeti meg az a jog, hogy a köztvagyon hasznait közköltségekre fordítsa.⁵² A természetjog a klasszikus társadalmi szerződéselméletek alaptételéből kiindulva vallja, hogy az állam köztvagyonának célját legtöbbször ki lehet kötni az állam létrehozására irányuló alapszerződésekben (*pacta fundamentalia*). Amennyiben ezekben ilyen kikötés nincs, akkor a köztvagyon kezelésének célját törvényekben kell meghatározni.⁵³

A köztvagyon rendeltetése annak jellegzetességéből adódóan többféle lehet, amelyet a természetjog a következőképpen vázol fel.⁵⁴ *Uralkodói kincstári vagyonról* (*bona fisci*) akkor beszélünk, ha a köztvagyon célját az uralkodó életkörülményeinek, tekintélyének biztosításaként (*ut vitae et dignitatis conservandae Imperantis*) határozzák meg. Ez a kategória a monarchiákra jellemző, amelyen belül, ha az uralkodói kincstári vagyon ingó dolgokból áll, akkor ezt *korona jószágoknak* (*domania*) nevezik⁵⁵, melyekből származó jövedelmek mintegy különvagyonként (*praedia*) közvetlenül az uralkodó tulajdonát képezik. *Államkincstári vagyon* (*bona aerarii*) elnevezéssel illetik azt a köztvagyon, amelynek célját úgy határozzák meg, hogy az ebből származó javakat a közügyek intézésére, az állam védelmére kell fordítani.⁵⁶

E kategóriákból kiindulva az uralkodót az állam javainak jellegéhez igazodva három különböző jog illeti meg: 1) saját vagyonán korlátlan tulajdonjog (*ius domini illimitati*), amiről az uralkodó saját döntése alapján kizárólagosan rendelkezhet, korlátlansága pedig abban nyilvánul meg, hogy az ezzel való rendelkezés joga nem esik az állam igazgatását meghatározó törvények alá (*quia legibus regiminis non subest*); 2) az uralkodói kincstári vagyon feletti haszonélvezeti jog (*jus utendi et fruendi in bonis fiscalibus*), amely szerint e jövedelmeket saját, szükséges mértékű fenntartási költségeire fordíthatja, s e jog gyakorlásakor a saját hasznát veheti figyelembe; 3) az államkincstár igazgatásának joga (*ius aerarii administrandi*), amikor az uralkodó döntése folytán az állami köztvagyon közcélokra való felhasználása történik.

⁵² „*Omnia bonorum publicorum in Civitate emolumenta originaliter ad omnia Civitatis membra pertinet, et quidem vel ita, ut quilibet civis suam ratam ex iisdem immediate accipere queat, vel ut regimen omnia emolumenta exclusive percipiat, ac inter subditos subdividat*”. Szibenliszt 1821, 182-183.

⁵³ „*et si eatenus per pacta fundamentalia nihil determinatum fuisset, legibus regiminis destinationem bonorum publicorum stabiliend*”. Szibenliszt 1821, 182-183.

⁵⁴ Az elnevezések a császár magán és birodalmi közkincstár római kori megkülönböztetésén alapulnak. James Macdonald: *A Free Nation Deep in Debt, The Financial Roots of Democracy*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2006, 105.

⁵⁵ „*Praedia, quorum reditus assignantur Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam, dicuntur Domania*”. Christian Wolff: *Jus naturae methodo scientifica pertractatum, pars octava, sive ultima. De imperio publico seu jure civitatis, in qua omne jus publicum universale demonstratur, et verioris politicae inconcussa fundamenta ponuntur*, Francofurti & Lipsiae, aere societatis Venetae, 1766, 273.

⁵⁶ Szibenliszt 1821, 183. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 222.; és Martini 1779, 59.

E jog gyakorlásakor – ellentétben az előzőekkel – nem követheti a saját hasznát, hanem minden tekintetben a közcélokot kell szem előtt tartania, a közjavak épsége felett éberem kell őrködni.⁵⁷ A természetjogi szerzők figyelmeztetése szerint e javakat gyakran nehéz egymástól elkülöníteni, mivel a célok közötti átfedések miatt ezek könnyen összemosódnak.⁵⁸

6.4. A magánvagyonra kiterjedő vagyonkezelői jogkör (ius tributī, ius eminens) gyakorlásának elvei

Az állam magánvagyonra érintő vagyonkezelői jogkörét az határozza meg, hogy a közjavakból az állam céljára szükséges módon fordítható összegek elegendőek-e vagy sem. Ha elegendők, akkor a természetjogi szerzők szerint nincs ésszerű magyarázata annak, hogy az államszféra gyakorlója saját, bőséges vagyona mellett korlátozza a magánvagyonra. Ekkor tehát magánjavak felett pénzügyi hatalmat nem gyakorolhat. Ellenkező esetben viszont az állam pénzügyi hatalom a magánvagyonra kiterjedő módon is gyakorolható.⁵⁹ E jog azonban csak másodlagosan érvényesülhet, kizárólag akkor, ha valamiféle szükséghelyzet áll elő, azaz ha a közvagyon csak szűkösen áll rendelkezésre, mely esetben a természetjog a következő elvek követését tartja mérvadónak: A közköltségekhez való hozzájárulás mértékének meg kell egyeznie a költségráfordítás szükséges mértékével. Ezen elv gyakorlati alkalmazásakor a természetjog egy paradoxonra hívja fel a figyelmünket, ugyanis a fenti elvet egy másik olyan, az előzővel szembenálló alapelvvel kell összeegyeztetni, amelynek alapján egy államnak folytonosan törekedni kell az állami bevételek növelésére. A költségráfordítás szükségességének megszűnésével meg kell szüntetni a magánvagyonból történő hozzájárulás kötelezettségét. Egyébiránt a hozzájárulást a polgárok anyagi lehetőségeihez kell mérni, és mivel a polgárok fogyasztása a hozzájárulás mértékétől függ, célszerű, ha az alapvető létfenntartási cikkek terén a szegényekre a lehető legkevesebb terhet rakódjék. Önmagában vagy saját természetéből adódóan senkit – legyen az természetes vagy jogi személy – nem illet meg immunitás a magánvagyonra kiterjedő állami pénzügyi hatalommal szemben.⁶⁰

⁵⁷ Szibenliszt 1821, 183. Lásd még Zeiller-Egger 222-223.; Martini 1779, 59.

⁵⁸ „*Est tamen saepe arduum haec bona ab invicem separare*” Szibenliszt 1821, 84.

⁵⁹ „*Si illud, nulla est justa ratio, ob suam privati ad partem suorum bonorum suppeditandam adstringi, et Imperans potestatem financialem exercere possit; contra si hoc, potestatem financialem jure exercet in bona privata.*” Szibenliszt 1821, 184. Vö.: Zeiller-Egger 1810, 223-224.; Martini 1779, 59-60.

⁶⁰ „*Ex dato principio, et sine potestatis financialem in bona privata fluunt sequentes ejusdem justis limitibus: 1) mensura praestationum cum necessitate erogationum congruat; [...] 2) Cessante necessitate erogationum praestationes quoque aboleri debent; [...] 3) Praestationes sint pro ratione facultatum civium, [...] 4) Quatenus pro mensura praestationum consumptio civium eligitur, eatenus rebus ad vitam necessariis, velut panis, carni, lignis, quam minima onera, contra ius, quae soli commodati, et voluptati inserviunt, graviora imponantur, [...] In se, et natura sua nulli civi, sive sit persona physica, sive moralis competit immunitas a potestate financialem quoad sua bona*” Szibenliszt 1821, 185-186. Lásd még Zeiller-Egger 224-226; Martini 1779, 60.

A magánvagyon terén gyakorolható állami pénzügyi hatalom kettős természetű, egyfelől irányulhat a magánvagyon jövedelmeire, másfelől pedig magára a vagyon állagára, azaz a tőkerészre. A természetjog megállapítása szerint, ha az állami pénzügyi hatalmat a magánvagyon jövedelmeivel szemben gyakorolják, akkor ez tág értelemben vett adókiivetési jogosultságot (*ius tributí*) jelent. A magánvagyon jövedelmeinek azon része ugyanis, amelyet az állam a közköltségekre fordít, általánosságban adónak (*tributum*) minősül. A természetjogi szerzők leszögezik, hogy az adókiivetés joga a magánvagyon jövedelmeinek csak egy részére terjedhet ki.⁶¹ A magánvagyon tőkerészére irányuló pénzügyi hatalom magát a kisajátítási jogot (*dominium eminens*) jelenti, amely az alattvalók magánvagyonán fennálló olyan jogosultság (*ius eminens*), amely nemcsak az abból származó hasznok, jövedelmek egy részére, hanem teljes egészére kiterjed, sőt vonatkozik magára a vagyon állagára is. Az államnak ez a kivételes, rendkívüli (*eminens*) joga szintén az állam céljának helyes és hatékony elérését célozza.⁶² Ez utóbbi jog gyakorlásának indoka kizárólag szükséghelyzet lehet, esetleg nagyobb haszon elérése érdekében történhet, ami végső soron nem lehet más, mint az államérdek (*ratio status*), azaz a közjó, jogalapja tehát a közérdekben, a közösség jólétének biztosításában keresendő. Tekintettel arra, hogy a hatalomgyakorló kizárólag az állam érdekében élhet e joggal, mihelyt az állam e rendkívüli joggal biztosított érdeke már nem áll fenn, azoknak a személyeknek, akiknek vagyonával vagy személyes hozzájárulásával szemben e jogot érvényesítették, kártalanítás (*resarcitio damni*) jár.⁶³

7. Zárószó

A 17-18. század folyamán megszilárdult nemzetállamok lehetőséget teremtettek arra, hogy e két évszázad alatt kipróbált gyakorlat alapján kikristályosodjanak azok az elvek, amelyek egy állam hatékony működtetésére, az ezekhez rendelt állami funkciókra, a közhatalom tevékenységének jogi szabályozására, összességében a közjogi jogintézmények mibenlétére vonatkoznak.

⁶¹ „*Modus, quo potestas financialis in bona privata exerceri potest est duplex: nempe vel quoad quaedam solum consecraria, vel quoad ipsam horum substantiam [...]. Si potestas financialis in consecraria bonorum privatorum exerceatur, jus tributí sensu lato nominari potest.*” Szibenliszt 1821, 186. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 226.; Martini 1779, 60-61.; Virozsil 1839, 371.

⁶² „*Alter modus potestatem financialem exercendi in bona privata est, si in ipsam substantiam horum exerceatur; qui dominium eminens dicitur, h. e. jus ex privatis bonis subditorum non tantum proportionatam partem consecratorum, sed omnia consecraria, immo ipsam substantiam ad consecutionem finis Civitatis applicandi.*” Szibenliszt 1821, 188. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 230.; Martini 1779, 62.; Virozsil 1839, 375.; Hugo Grotius: *A háború és béke jogáról*, I. kötet, Budapest, Pallas Stúdió/Attraktor, 1999. 32.

⁶³ „*Conditiones, sunt quibus justum exercití juris eminentis agnoscitur, sunt sequentes: 1) Exercitium juris eminentis tantum propter finem Civitatis fiat; [...] 2) Si super bonis, vel personalibus praestationibus unius, vel aliorum pro bono Civitatis per Imperantem disponatur, iis, qui praecipuo onere gravati fuerunt, simul ac Civitatis admittit, resarcitio damni fieri debet; [...] 3) In solo statu necessitatis, vel majoris cujusdam utilitatis reperitur sufficiens ratio, ex qua jus eminentis intelligi possit, quae ratio justifica, seu principium juris hujus cum ratio status appellatur, dicere possumus, jus eminentis in ratione status fundari.*” Szibenliszt 1821, 189-191. Lásd még Zeiller-Egger 1810, 230.; Martini 1779, 63.; Virozsil 1839, 379-383.

A 19. századi természetjog ezen elveket foglalta rendszerbe, azzal a szándékkal, hogy az állam természetéről egyetemes megállapításokat fogalmazzon meg. Azzal együtt, hogy a saját korukra jellemző monarchikus államberendezkedés talaján állva használják a latin nyelvű terminológiákat, jól kiolvashatók azon tendenciák, amelyek a mai kor jogállami követelményeivel csengenek össze. A 19. századi természetjog egész szemléletében tükröződnek olyan, napjainkban köztudatba emelt igények, mint a fenntartható fejlődés, az ember és természet közötti harmonikus kapcsolat, ami az emberiség fennmaradásának alapvető feltételeként jeleníti meg a természeti erőforrások állami védelmét.